

Besøk ved Stadhavet:

Ikke sjelden blander klokken i St. Svithuns Minnekapell sine klemt med stormens ville toner. Det lyder som det skal. Den er samstemt med havet. Klokken synger om tragedie og sorg, men også om triumf over døden. Folket i det lille samfunnet Ervik kan håndtere en båt med overlegen sikkerhet — og de har mannsnot. Disse egenskaper kommer til sin fulle rett når de går ut for å redde medmennesker i havsnød.

Av Idar Kristiansen
Foto: Hans-Ludvig Hamre

Like ved grensen mellom Vestland og Møre har en jette i fjern fortid slengt fra seg steinkollen sin, som med en lengde på vel 25 kilometer vel var en urnorsk jette verdig. Slik steinkollen i dag ligger, blir den på menneskemål kalt *Stadlandet*. Og havet utenfor er selve Stadhavet — et stykke blåmyr mer fryktet enn de fleste farvann mellom Jvaler og Grense Jakobselv.

Full storm ved Stad!

Hvor mange ganger er ikke dette truende varselet blitt slynget ut gjennom eteren! Hvor ofte har vi ikke for vårt indre øye sett bølgene brytes med berg i himmelhøye, skumvåte favntak, og hørt stormens gråbeinul!

Så var det da heller ingen sol over vårt eget møte med berglandet vest ved havet. Bare regn og vind. Men som han sa, 73 år gamle Olaf Ervik: — Her kan no vera fint ver og!

Ja vel. La oss da høre hvordan været var om morgenen 25. mars 1920, og hva som skjedde den dagen.

Det var ikke et vindpust å kjenne om morgenen da vi reiste på sjøen, forteller Olaf — Men det var disig og mye småregn, og himmelen lå nede på jorda, som vi bruker å si. 29 færingar med to mann i hver båt rodde ut fra Ervik, ut til de ytterste fiskeplassene våre, omtrent to kvartmil av land.

Brått var det som om vinden ble sloppet ut av en sekk. Full storm — nei, orkan med en eneste gang.

Peder Vik, som med motorbåten sin var gått ut fra Borgundvåg den samme morgenen, skildrer uværet slik:

— Plutselig ble det en voldsom strøm i sjøen. Jeg har hverken før eller siden sett maken til dette. Samtidig kom en «yling» Jeg trodde med det samme at «ylinga» kom fra maskinen, men ble fort klar over at den «skrev seg fra masta. Vinden kom som et børseskudd. Første vindkastet var så kraftig at det slengte

Menn uten medaljer

båten over på siden, slik at sjøen fosset inn.

Jeg ropte at alle mann måtte være på utkikk etter færingar.

Første færing vi fikk se var den med Haldor Morken og sonnen Nils. De var kommet helt opp i skjærene. Det var en fortvilet situasjon både for dem og for oss som skulle forsøke å redde dem. Men plutselig tok en brottsjø færingen og slengte den forbi skjæret uten at den kantret, og en snurpebåt tok opp de to da de var kommet i le av skjærene.

Vi krysset deretter utover og innover, og såvidt jeg kan huske fikk vi 6 mann om bord. Da vi kom inn for Nobba, ytterste punktet på Kjerringa, var sjorokket høyere enn fjellene og det øste sjø ned fra luften. Der lå flere færingar kantret.

Vi begynte å søke inn mot land, alle båtene — også far min og jeg, sier Olaf Ervik. — Vi kom oss inn til damp-

skipsleia, men da var det ikke råd å komme lenger. Jo nærmere land vi kom, jo mer kastevind ble det.

Vi begynte å holde nordover, satt bare og holdt igjen mens orkanen feide båten av gårde. Slik bar det nordover et stykke, før vi ble tatt opp av en motorbåt. Den hadde fra før tre båter på slep, og seks våte «passasjerer» om bord.

Vi ble berget og satt på land ute i Årvika. Men åtte mann ble ikke berget. Den ene færingen var kommet nesten inn til land da stormen kastet den rundt. De øvrige tre båtene kastet han her borte ved Kjerringtanna, som vi kaller de bergene.

To av dem som omkom var her fra Ervik. Fem — blant dem far og sønn — var fra Morkadalen innenfor her, og en var fra Leikanger. De fant liket av en kar på stranda langt inne i Leikanger, vel en mils vei inne i Vanylvsfjorden, på nordsiden av Stadlandet. Hodet var borte, og ingen kunne sikkert si hvem det var.

Det ble snakket om at det kunne være en kar herfra, så mor hans reiste innover, og jeg var med. På den tiden var det vanlig å bruke strikkete sokkeband til å binde rundt leggen like under kneet. Og ved hjelp av disse bandene kunne moren kjenne igjen sønnen.

Olaf vil ikke gå med på at det i kjent tid har vært særlig mange forlis ved Stad, selv om han godt husker fiske-skøyta «Brenning» fra Sørfold i Nordland. Hun hadde en besetning på 20 mann, og etter vintersildfisket på Stadhavet gikk hun lettlastet og uten ballast. Sannsynligvis fylte en brottsjø notbåten på lovart side, med den følge at «Brenning» tippet rundt. En av mannskapet ble berget av en nærliggende snurper.

Forliset skjedde den 1. mars 1956 ut på formiddagen. Noe senere kom rednings-skøyta til og tok hvelvet på slep mot nærmeste havn, for om mulig å redde mannskapet som man visste var stengt inne i skroget. Men vind, strøm og sjøgang gjorde slepingen umulig. Gang på gang brast sleperen, og til sist gikk vraket ned. Olaf Ervik fant likene av to fiskere nord i fjæra den 17. mai.

Disse to var såvidt ikke de første døde som kom sjøveien til Ervik. Sagnet sier at de som først ble lagt i jord på gravplassen nede ved sandstranda, skal ha vært et spansk skipsmannskap som pesten hadde tatt. Skipens drev i land i Ervik, og likene ble jordet.

Fin sand fra stranda har i årenes løp føket oppover og i lag på lag lagt seg over gravene. Siden ble andre døde lagt ved siden av spanjolene, og med tiden i en «etasje» over dem. Sanddungen fortsatte å vokse, og en tredje «etasje» kister ble også satt i haug.

Brukene i Ervik er på opptil 70-80 dekar innmark og kan ha 11-12 kyr. Likevel er det fortsatt slik at tilknytningen til sjøen er av største viktighet for bygdene ute på Stadlandet. Også krigens gru og drama kom sjøveien, som bombingene av D/S «Emsland» i januar 1944.

— Vrakrestene av «Emsland» ligger fremdeles ute på stranda her, sier Olaf Ervik. — Jeg var ute i ytste Hovda, som vi kaller det, da jeg oppdaget en stor konvoi som kom nordfra. Et øyeblikk senere kom det fly som begynte å skyte. Jeg trodde det var konvoien nordfra de skjøt på. Granatene eksploderte i luften, og jeg kastet meg fort nok inn under bergveggen.

Da skytingen stilnet av, oppdaget jeg et stort skip som tydelig skadet kom sørfra. Det hadde tilhørt en nordgående konvoi som flyene angrep. Jeg trodde knapt mine egne øyne da jeg så at den store kolossen sto rett inn bukta her og rente seg like lukt opp på sanda. Skipet var «Emsland» av Hamburg, lastet med kull.

Vi var fire-fem mann som rodde ut for å berge folkene om bord. Men ingen av tyskerne ville bli med i land.

Båten ble liggende der om natten. Det røk opp et følt vær som kastet den helt på tvers. Når bølgene slo inn over vraket, sto en kraftig kullsprut opp mot skyene. Vi trodde først at noe eksploderte om bord. Men det var bare Stadhavet som lekte seg.

Tyskerne prøvde å komme seg i land og satte ut livbåt. Men de kunne ikke ro, og måtte gi opp. Da ble vi gode å ty til. Alle de 78 som var om bord, kom uskadd i land før skipet ble brukt i stykker.

Alt i alt var vi vel bortimot 20 nordmenn som deltok i redningsarbeidet. Tyskerne var takknemlige, og ga bort tobakk og andre godsaker. Brennevin også.

Av større velsignelse for bygda ble likevel kullasta. Etter hvert som sjøen brøt ned vraket, kastet den kullhaugen lenger innover. De fleste brukene her hadde høst den gangen, og vi kjørte ned på stranda og lastet vognene. Når vi ikke kunne komme til med spader, brukte vi hov til å fiske kull ute i brottene. Hjemme hadde vi kullbinger og kullhauger overalt. Rene velstanden.

Forts. side 60

Hurtigruteskipet «St. Svithun» fotografert i brottene vest av Ervik, før bølgene brøt vraket i stykker og skylte det vekk.

Forts fra foregående side

oljeboringstårnene sine stålskjeletter mot polarhimmelen, mens eksperter for alvor gjør planene klare for boreplattformer i havet utenfor de kalde kyster.

Svalbard er ugjenkallelig inne i et avgjørende tideverv og vil bli et annet enn det hittil har vært. Hva det vil bringe av godt eller vondt er foreløpig en bunke av spørsmålsteget. På Svalbard ligger veiene til det bedre og til det katastrofale svært nær hverandre. Vi får håpe at de som skal fatte avgjørelsene må ha gangsyn nok til å velge den rette. ■

Kongen av Ichaboe

fra side 51

falt i kamp på øya eller omkommet i den frådende sjøen utenfor.

Jordens beskaffenhet var slik at likene ble som mumier. Mister Milo hevdet at alle så ut som om de nettopp var døde. For å bevise påstanden åpnet han en grav. Liket lå i en seildukspose som han fjernet, og jeg kunne se at det hadde holdt seg meget godt. Det var bare huden som hadde forandret seg. Den var gul og nesten læraktig. I nakken hadde mannen et stygt kutt, sannsynligvis hadde han fått det under et slagsmål. Mister Milo hadde bodd på Ichaboe i syv år, da en skjønnert plutselig dukket opp, satte en liten båt på vannet med en mann om bord og forsvant.

— Jeg gikk ned til stranden og tok i mot den fremmede. Han oppga aldri fornavnet sitt, men jeg husker at etternavnet var Fancourt. Han ble her i ni måneder og var sprø hele tiden. Han fortalte at han hadde drept hele familien sin og flyktet til Cape Town, der venner sa at han burde dra til Ichaboe. De var åpenbart ikke klar over at jeg allerede var her.

— Farvel, vi møtes i helvete!

Fancourt brakte med seg mengder av whisky og drakk voldsomt. En dag etter at en orkan hadde avdekket en grav, fant han mumien av en sjømann. Han reiste mumien opp og ristet den. Hver dag besøkte han den nye vennen sin, tok ham i hånden og sa:

— Goddag Jack. Jeg ser at du fremdeles er her, og at du er like sprø som jeg.

For hver dag som gikk ble Fancourt mer og mer gal. Og en dag kom han inn i hytten med et mumiehode, la det på bordet og sa:

— Stakkars mann, han er jo så ensom.

Samme kveld gikk Fancourt ned til stranden og satte den skrøpelige farkosten på vannet. Idet brenningene tok ham, ropte han:

— Farvel, gamle venn. Vi møtes i helvete!

Ichaboes fortid er en historie om blodige feider og brå død. Den går tilbake til 1860 da en amerikansk skipper dukket opp på jakt etter sel. Han oppdaget at øya hadde 30 meter dypt lag med guano, det mest verdifulle gjødningsstoff i den tiden. Guano var atskillig mer verd enn sel, og skipperen lastet skuta full og dro av sted. Rykter om funnet nådde London, og engelskmannen Andrew Livingstone startet et guanoselskap. Før et år var

gått, lå det over tre hundre skip og lastet guano ved Ichaboe. Det oppsto ofte strid mellom mannskapene fra de forskjellige skipene, og mange ble drept i slagsmål. Under gravingen etter guano ble det en dag funnet en spansk sjømannskiste full av gull og diamanter. I håpet om å finne flere skatter startet sjøfolkene en vill jakt. Slagsmål var uungåelig, og i følge sikre kilder ble 58 mann slått i hjel, stukket eller skutt ned. De ble begravet i guanoen.

— En kvinne er også begravet her, sa mister Milo. Han viste meg graven, der jeg såvidt kunne skimte navnet Möller på korset. En tysk skipskaptein, Hans Möller, kom til Ichaboe for å bli rik i en fart. Han hadde et mannskap på syv, og dessuten kona med seg. En dag da de var på vei tilbake til skipet i en lett båt, omkom de alle sammen i brenningene. De ble alle gravlagt på øya som etter hvert fikk et uhyre dårlig rykte.

«Ekte mumier til salgs»

Britiske sjøfolk ba regjeringen om å annektere Ichaboe og opprette et ordensvern. I 1861 annekterte kaptein Oliver J. Jones øya i dronning Victorias navn, og så langt han maktet det, opprettet han en viss ro og orden på øya der over tre hundre mennesker var myrdet. Kort etter dukket en kaptein Wilson fra New Bedford opp. Han jaktet ikke på guano, men på mumier. Mumier — vel å merke egyptiske sådanne — var etterspurt av museer verden over, og den smarte amerikaneren øynet her en mulighet til rask og god fortjeneste. Hvor mange mumier han fikk med seg, vet ingen, men det kan ikke ha vært få. Han fikk tak i riktig utstyr til dem og solgte dem videre som «ekte mumier fra de egyptiske gravkamrer». En kilde til ny rikdom var funnet, noe som igjen ga årsak til ny strid og nye drap. Fra 1860 til 1862 mener man at ca. 150 mann ble myrdet på øya.

Selv om Ichaboe har en blodig historie og har lagt mange mennesker i en alt for tidlig grav, hendte det også at den forlenget livet for enkelte. En kjøpmann fra Johannesburg søkte regjeringen om oppholdstillatelse for seg og sin tuberkulose kone.

— Hun var meget dårlig og man trodde at hun ikke hadde mer enn en måned igjen å leve, sa mister Milo. Etter noen få dager ble imidlertid hosten lettere, og etter fjorten dager stoppet den helt. De var her i tre måneder. Da båten kom for å hente dem, ble jeg invitert om bord på middag. Det var første gang jeg forlot Ichaboe. Legen som fulgte med båten, sa at han ikke kunne finne spor av tuberkulose hos kvinnen.

Skuffet over hjemlandet

I 1948 reiste mister Milo tilbake til Italia. I mange år hadde han drømt om

å se fedrelandet igjen, og så, i en alder av 76 år, gjorde han drømmen til virkelighet. Han søkte den sør-afrikanske regjering om pass og utreisestillatelse under navnet Emilio Barbieri. Men Italia ble en bitter skuffelse.

— Jeg kjente ikke Rapallo igjen. Alt var forandret, og barndomshjemmet mitt var borte. Jeg gikk til kirkegården for å finne gravene til min mor og min kone, men forgyves. Ikke torde jeg spørre noen, redd som jeg var for å bli avslørt. Folk kikket nysgjerrig på meg, men når jeg snakket til dem, trakk de på skuldrene og så uforstående på meg. Jeg begynte å lenge tilbake til Ichaboe, og jeg hadde ikke ro på meg før jeg sto på dekket av guano-båten og så øya komme til syne.

Imidlertid ventet det ham en overraskelse: en familie hadde fått tillatelse til å slå seg ned i hytta p. g. a. to lunge-syke barn. Men mister Milo delte med glede alt han hadde med dem. Fire måneder senere forlot de øya. Barna var sunne og friske. Milo var atter alene med sjøfuglene og de døde.

Jeg sto ved strandkanten på denne vakre dagen, da Sør-Atlanteren viste seg fra sin beste side, og tok farvel med mister Milo, den underligste mannen jeg har møtt og vel kommer til å møte. Han grep hånden min med en kraft som om han var femti og ikke nærmere hundre. Jeg takket for all vennlighet og gjestfrihet og steg om bord i båten. Der sto jeg ved rekken og betraktet for siste gang kongen av Ichaboe, og monarken over de døde.

I juli 1973 fikk jeg et sterkt forsinket brev fra en kollega i Cape Town, som fortalte at mister Milo var borte. Mannskapet på guano-båten fant ham sittende ved bordet med hodet hvilende i armene. Han var død i en alder av 101 år av alderdomssvakhet, slik han selv forutsa.

Mannskapet oppfylte hans siste ønske: De begravde ham blant de andre døde. Han skulle slippe å forlate Ichaboe. ■

Menn uten medaljer

fra side 65

Det hender i blant, når orgelbruset fra storhavet jages med vinden inn over brott og berg, at en klokke tar til å klemte nær skumranden ytterst i Ervik. Det lyder som det skal, hav og klokke er samstemt. For kirkeklokken i Ervik kapell, eller *St. Svithuns Minnekapell* som det står på kartet mitt, er en klokke fra havet. Den har kimt i storm og stille utallige ganger for kystfolket helt opp til Kirkenes. Når den i blant blander sine klemte med stormens ville toner, kan den som vet formene såvel dødens molsang som uselviskhets og livshåpets lysere klanger. Vel synger klokken ved Stad-havet om bitter tragedie. Men den synger også om offervilje og triumf.

Den synger om det som hendte ved månedskiftet september-oktober i det ufredens år 1943 ved Kobbholmen vest ved Stad.

Vi gir ordet til føreren av det daværende hurtigruteskipet «St. Svithun», kaptein Samuel Alshager:

— I en liten innskjæring i kystlinjen mellom Kjerringa og Buholmen på Stad ligger Ervik. Det er ingen havn

der, havet står rett på, derfor brukes ikke større båter enn at de kan trekkes på land etter bruk. Ved siden av fisket driver de sine små gårdsbruk. Det er et fordringsløst lite bygdesamfunn. At de er usedvanlig dyktige og uforferdede på sjøen, viste de mange ganger under siste krig ved å komme krigsforliste sjøfolk til hjelp.

Den største redningsdåden utførte de ved «St. Svithun»s krigsforlis 30. september 1943, da de reddet over 50 mennesker umiddelbart etter at skipet i full brann var landsatt, og dagen etter 20 mennesker fra Kobbholmen. En dåd så glimrende og dristig gjennomført at den for alle som skylder dem livet, står som et under. Og den ble gjennomført uten uhell.

Slik forteller Olav Ervik om det som hendte:

— Vi holdt på å ta opp poteter nede på marka her da det kom fem-seks fly, nettopp som sørgående hurtigruta var i ferd med å passere Buholmen. Flyene gikk sør om oss og kom tilbake, de angrep hurtigruta med brannbomber. Det begynte å brenne om bord med en gang, og selv jernet brant. Vi slapp potetgrevene alle sammen, sprang til båtene våre og rodde ut for å prøve å berge folkene.

Da vi kom ut, var noen kommet opp på holmen. Men vi fant også mange som lå i sjøen, noen døde, noen levende. Det var et forferdelig vær, sørvest kuling og haglbyger. Vi arbeidet til det var så mørkt at vi ikke så noe mer. De siste vi fant, i alle fall som jeg var med på å finne, var to damer.

De hadde prøvd å entre etter den trossen som folkene hadde festet på holmen. Men i takt med brottsjøene ble trossen slakket og strammet, og de to mistet taket. Vi hørte ropene fra dem oppe i brottene. Til tross for mørket prøvde vi å komme så langt bak i brottene som mulig med båten. Først fikk vi fatt i den ene av damene, og deretter den andre, som var i ferd med å besvime. Hun kastet opp, også gebisset sitt. Jeg stakk det i lommen, og så arbeidet vi med henne til vi igjen fikk liv i henne.

Vi ville prøve å berge flere, og satte de to om bord i en annen båt som førte dem i land. Da jeg senere på kvelden kom hjem, satt begge de to damene her på kjøkkenet.

Så snart det lysnet om morgenen, reiste vi ut igjen for å prøve å redde de folkene som hadde oppholdt seg på holmen om natten. Jeg var ikke med oppunder land, det var en annen båt som var der. Den første de fikk fatt i, var en mann fra Måløy som sammen med to småjenter hadde vært på holmen hele natten. Den ene var ikke mer enn tre måneder gammel. Henne hadde han på ryggen, innballet i frakken sin, forsvarlig surret med snøre, slik at han hadde hendene fri.

De kom med ham bort til oss, og vi fikk ham inn i båten. Jeg tok kniven opp av lommen og ville skjære snøret, for jeg regnet med at et lite spebarn umulig kunne leve inne i den bylten. Men han sa at jeg måtte ikke skjære snøret i stykker, jeg måtte løse det, han trengte det helt, han måtte på land og hente et barn til.

Jeg løste opp, og tok bylten av ryggen hans. Da jeg åpnet frakken, slo det mot meg et gufs av hete. Mannen sa at moren var på land. Det viste seg dessverre at hun lå død oppe i landet.

Vi rodde i land med barnet, og jeg sprang kilometeren hjem til de første husene. En kone kom imot meg. Hun

Over til side 70

Forts. fra foregående side

innover fjellet med dynamitt. Den som fant gull — det var meg. En tjukk åre. Jeg tok prøver og reiste til nærmeste by for å få det undersøkt. — Ja, her er det da mye, sa mannen. — Men det er bare svovelkis! Sånn var det!

I Statene likte jeg meg ikke. Jeg kunne ikke like denna breikjefta yankeen. Jeg har vært i Sør-Amerika. Mellom-Amerika og Mexico, og der var det da folk som visste når de skulle holde kjeft.

Om jeg ble rik i Canada? Hva slags spørsmål er det? Jeg vil ikke være rik. Jeg har hatt penger, gård og grunn. Hva skulle jeg med det? Med rikdom mister du interessen for virkeligheten. Og det virkelige livet er å leve i frihet. Å gå og komme når du vil. Gjøre opp bal under en steinhammer og fiske nok til mat. Ikke sant?

Jeg kom hjem til krigen. Da Norge hadde tapt, var det ikke annet å gjøre enn å få snikmyrda et par tyskere, drive litt privat gerilja.

De tok meg i Kristiansand. Jeg satt to år og fire måneder i Buchenwald. Jeg vil ikke snakke om det. Det er en grense for hva en kan presse hjernen til å huske. Jeg vil ikke minnes.

Etter krigen lå jeg et år på sjukhus i Sverige og kom til Norge på krykker. Det så riktig svart ut. Jeg gikk til overlege Lossius på Ullevål og sa: — Si meg én ting, blir det menneske av meg eller skal jeg gå og hoppe slik resten av min tid? Han så lenge på meg: — Jeg skal kontakte fiskekrokkfabrikanten Mustad og se om han har en jobb for deg. Greier du en vinter og en sommer der, blir det menneske av deg. Hvis ikke dør du, og det temmelig kvitt.

Leggene var tjukke som tømmerstokker og fulle av vann. Jeg jobba på fabrikk i halvannet år og da jeg kom ut var jeg så sprek at jeg kunne gå non-stop opp Krokkleiva med en sytti kilos sekk på ryggen. Men jeg har aldri likt å arbeide. En stund lå jeg inne i Nordmarka og hogg tømmer for en privatmann. Men det ble mer fiskeing. Jeg hadde tatt opp penger for bortimot 30 kubikk, men hogg ikke mer en fem, seks. En dag kom fyren innover og spurte åssen det gikk. — Fint, sa jeg. — det ligger noen stokker histen og pisten. Fyren var ikke fornøyd. — Jamen, du må arbeide, sa han og var sinna. — Jeg har aldri hatt løst til det, sa jeg. — Man blir trøtt av å arbeide om sommeren, men vil du ha litt fisk?

Jeg farta rundt over hele landet og jobba nok til at jeg overlevde og snaut nok det. Jeg flytta tilbake til Telemark for godt i begynnelsen av femtiåra. Nå begynte jeg å skrive og har levd godt av det siden. Jobber for blader og aviser i hele Skandinavia. Du får nevne Magasinet og Nils Johan Ruud. Han har vært en stor inspirasjonskilde.

Du spør meg om hva naturen har betydning for meg. Det er meg sjøl det, naturen. Jeg er en del av den. Fjellet om høsten når måsan blomstrer, det er hele livet det.

Den har gjort meg mye til eremitt. Jeg liker meg best alene med kaffe-kanna og bambusstanga. Prater med sistnevnte. Gikk du bak meg og jeg ikke visste om det, var du sikker på at du hadde møtt gærningen i fjellet. En prater vanligvis ikke med daue ting, vet du. Stanga svarer heller ikke og fint er det. Plutselig setter du deg ned i måsan og føler stillheten, og du oppdager at stillheten egentlig er lyden av humla som suser langt borte.

Nei, jeg vil ikke være i by. Jeg føler meg omtrent som en elefant i et glass-

magasin. Skulle jeg bo der, ville jeg gå bort og skjære huet av meg litt brennkvik. Istedenfor å overnatte i Oslo tar jeg drosje opp til Rjukan. 660 kroner, men det er verd det.

Men det er byfanten som driver og regulerer bort fjellet vårt. Det er rene vandalismen, og denne hyttebygginga er kaldblodig voldtekt. Slipper du byfanten ut på vidda, er det som å ta en drivhusplante og plante den ute. Den dør. Byfanten går i fjellet med sekken full av bekymringer. Han er redd for vidda. Det samme blir det i omvendt orden — hvis du planter meg inne i Oslo, er jeg ferdig.

Noe av det verste jeg vet er disse skiltene med forbud mot å fiske med stang i vann. Når jeg ser et sånt, vet jeg det er fisk der. Da henger jeg sekken min på det, det er reine stumtjeneren. Så rusler jeg nedtil og tar ut en god fiskeplass.

En gang sto jeg og fiska ved et slikt vann. Alt fiske på det strengeste forbud sto det. Så kremta det bak meg. Det var en kakse. Jeg hadde fått to pene fisker.

— Er det tillatt å fiske her? spurte han. — Nei, sa jeg, — men det er bare å gi faen, det har jeg gjort. Det står visst en stumtjener oppi bakken der, men det er ikke noe å bry seg om.

— Det er enkelte vann man bruker kort i, sa han. — Det må være dumme greier, svarte jeg, — har fisken begynt å eta papp nå da? Jeg bruker bare mark og sluk, jeg. — Vet du hvem jeg er? fortsatte han. — Ja, sa jeg. — Men da vet du at det er jeg som eier vannet, og at det ikke er lov til å fiske her, sa han og var morsk.

— Hvem har du stått det fra? spurte jeg. — Vannet ligger langt over tregrensa og midt inne på vidda. Har du arva det kanskje?

Så leksa jeg opp for ham om eiendomsrett og arv til han gikk. Blir det riktig ille og lensmannen kommer, slår jeg over til brasiliansk. Da er det vanskelig å diskutere med meg.

Du vet, jeg er ikke sportsfisker, jeg er lystfisker. Jeg lar ikke fisken gå på tynt snøre og smekker stang for å gjøre sport av det. Det er bare dyreplageri. Jeg benytter meg av overraskelsesmomentet og drar'n rett inn. Jeg fisker ikke mer enn at jeg vet det blir spist. På langtur lever jeg av det fjellet har å by på. Tar bare med pepper, mjøl og salt og litt foliopapir til å steike fisken i.

Om jeg angrer på det livet jeg har levet? Aldri. Bare synd at Vårherre ikke kunne drøya det i 75 år til. Jeg lever med tiden, jeg blir bare eldre og eldre, og daue er jeg nødt til enten jeg vil eller ikke. En lege spurte meg en gang det var riktig ille om jeg var redd for å dø.

Hjelper det no? spurte jeg. — Nei, sa han. — For da hadde jeg rusla på timen, svarte jeg.

Menn uten medaljer

fra side 60

fikk barnet, og ga det mat og stell. Den reddede lever den dag i dag, og har mange ganger besøkt oss. Sammen med faren og søsteren har hun gitt to vakre lysstaker til minnekapellet. Det

hører med til historien at mannen hennes er bestmann på redningsskøyta «Bergen Kreds».

Om de første hektiske minuttene da skipet ble bombet, fortalte kaptein Alshager i Fjordenes Tidende:

«Den 30. september 1943 kom hurtigruteskipet «St. Svithun» på syddut over Stadhavet. Kl. 18.45 kommer plutselig seks fly over fjellkammen. Stuper etter tur ned mot skipet, mens de ustanselig pepper fartøyet med 7 millimeters granater, slipper fosforbomber som rammer skipet fra bro til akter. I ett nå står midtskip og akterskip i flammer. Ennå før en riktig har summet seg, har flyene tatt en runde, kommer igjen over fjellkammen og gjentar angrepet. Fra de tyske kanonstillingene i land fyres det iherdig på flyene, som stuper så lavt over skipet at det kommer under dobbelt ild. En av maskinbesetningen, som sammen med sin hustru forsøker å nå båtdekket, styrter hodeløs sammen foran henne. Hva som skjer under dekk med dem som har frivakt eller befinner seg der, vet man ikke. (Fosforbombene utvikler en kolossal varme.)

De som når fram til båten, ser bare glødende spanter og oppbrent taljere. Med et forferdelig brak styrter aktermasten et par dekk ned, og står og svaier i det krater en bombe har laget. Et øredøvende brus av brennende fosfor og utstrømmende damp gjør det hele til et utholdelig inferno. Av skipets seks livbåter kommer bare en på vannet. Den er nærmest vrak. Men berger likevel tre mennesker. De passasjerer og mannskap som befinner seg aktenfor midtskips, har valget: Hoppe i sjøen, eller bli brent levende.

Alle har fått på seg livbelter eller redningsvester. Man har også fått ut to flåter, men selv den dyktigste svømmer har vanskelig for å klare seg i det opprørte hav. Da skipet merkelig nok ennå har fremsig, og ennå merkeligere er under styring, blir roret lagt hardt babord for å rekke nærmeste land. Dette avverger at en sprengbombe treffer forskipet, hvor 70–80 fortvilte og redselsslagne mennesker har søkt tilflukt. Den ville ha pulverisert både skip og folk.

Idet skipet tar grunn ved Kobbholmen og krenger mot land, blir nr. 2 babord bom svinget ut. Noen dristige menn slenger seg ved hjelp av mantelen (stor krok) inn på holmen. De får fastgjort en trosse og en 3,5 toms wire fra babord baug. Ennå før det er etablert noen form for sikring, forsøker folk å entre over. Noen er heldige. Andre blir, når tauet med et rykk strammer til, slynget langt ut i det frådende hav. Dragsug, bølgelag kaster dem mot fjellveggen, hvor de enten blir slått i svime eller drukner av utmatelse. Noen er så heldige å komme så langt ut at strøm og vær fører dem ut mot Ervik-folkene, som meget snart er på pletten med sine båter for å berge dem som berges kan. Og alt dette skjer i løpet av minutter.

Opp til vraket sto alt i brott og brann. Ingen farkost kunne flyte der. Men så langt rådelig var, lå Ervik-folkene ute og hentet folk som var i live, snart fra sjøen, snart fra holmen, helt til uvær og mørke gjorde det umulig å ferdes på sjøen. Uværet økte.

Klokken 21.30 var postekspeditør, restauratør og kaptein som de siste overlevende kommet i land på holmen. I lyskjøret fra ilden om bord så man ennå legemer flyte rundt i den malstrøm og heksegryte som frådet

mellom holmen og fastlandet. Av det 10 tommer tykke tau var bare en kor del igjen. Og selv i den var garnene begynt å rakne.»

I storm, kulde og regn som stundom gikk over i hagl ble natten på holmen en fæl opplevelse for tyve høyst forkorne mennesker. Den eldste var en dame på 72 år.

En av redningsmennene, Jetmund P. Ervik, forteller:

— Straks det lysnet av dag neste morgon, rodde vi ut, men sjøen var så tung at det var uråd å komme helt inn til holmen. Vi rodde derfor til lands og henta noko utstyr, mellom anna ei livbøye for å prøve å hale folk gjennom sjøen.

Då vi kom utatt, tok vi sjansen og rodde heilt inn til holmen. Vi fekk da om bord Harald Strand frå Måløy med sitt to måneders barn. Straks etter fekk vi om bord Olav Iversen med den 3 år gamle Randi Strand frå armen. Då dette gjekk utan uhell, held vi fram på same måten, så vi fekk fatt i alle uten at nokon måtte halast gjennom sjøen.

Kaptein Alshager skrev senere: «For oss på holmen sto det som et under at det lot seg gjøre å bli berget. Kun folk med havet utenfor stuedøren og generasjoners kamp for det daglige brød, kan håndtere en båt med slik overlegen sikkerhet, og våge å ta sjansen som de Ervik-folkene tok.»

Jeg spør Olav Ervik hvordan det kunne være mulig å komme inn til berget i det voldsomme været. — Jo, sier han stillferdig, — vi passet på når sjøen var slett. Hvis en ikke var kjent, slik at en visste hvordan sjøen gikk, ville det ha vært umulig å klare det.

— Dere var jo selv i livsfare under bergingsarbeidet?

— Nei, svarer Olav. — Nei, vi var ikke i livsfare, det kan jeg ikke si.

Andre er av en annen mening.

Før «St. Svithun» ble brukt ned, fikk Ervik-folket lov av tyskerne til å hente i land den store skipsklokken. I dag henger den i tårnet på «St. Svithuns Minnekapell», som takket være utrettelig arbeid og manges gavmildhet omsider kunne innvises i 1970. Det er som det skal være. Det er også som det skal være at en av redningsmennene fra 1943 er den som slår kolben når kimmingen blander seg med stormbrøl over Stadhavet.

